

ZAKONSKE DEFINICIJE U VEZI SA POTREBAMA UČENIKA

SAŽETAK O POLITICI

Rad Evropske agencije za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje (Agencija) podržava razvoj sistema inkluzivnog obrazovanja kako bi se osiguralo pravo **svakog** učenika na inkluzivne i ravnopravne obrazovne mogućnosti (**Evropska agencija, 2016**).

Rad agencije potvrđuje da svaki učenik ima svoja jedinstvena iskustva u vezi diskriminacije i/ili prepreka za učenje. Svi aspekti rada Agencije imaju za cilj da razmotre sve i sve što može marginalizovati učenike i povećati njihov rizik od isključenja (**Evropska agencija, 2021a**).

U skladu sa ovim obavezivanjem, aktivnost **Zakonske definicija u vezi sa učenicima podložnim isključenju** fokusirala se na prikupljanje i analizu informacija o pravnim definicijama i opisima koji se koriste u zemljama članicama Agencije. Poseban fokus je bio na zakonskim definicijama i opisima oko široke vizije inkluzivnog obrazovanja za **sve učenike**.

Konkretno, ova aktivnost je ispitala kako zemlje članice Agencije pravno definišu i opisuju potrebe učenika u smislu da ih posmatraju kao grupe **učenika sa posebnim potrebama ili učenika podložne isključenju**. Takođe je razmatrano kako **antidiskriminaciono zakonodavstvo i zakonodavstvo za inkluzivno obrazovanje** definišu i/ili opisuju potrebe učenika i istražuju koncept **interseksionalnosti**.

Dokazi su prikupljeni iz 35 zemalja članica Agencije.

Za više informacija pogledajte ceo izveštaj, *Legislative Definitions around Learners' Needs: A snapshot of European country approaches [Zakonske definicije u vezi potreba učenika: Snimak pristupa evropskih zemalja]* (**Evropska agencija, 2022a**) i **veb oblast za Zakonske definicije**.

Različiti pristupi rešavanju potreba učenika u sistemima inkluzivnog obrazovanja

Od osnivanja Agencije 1996. godine, došlo je do ključnih konceptualnih promena u razmišljanju zemalja i prioritetima politike za inkluzivno obrazovanje (**Evropska agencija, 2022b**). Širom evropskih zemalja, debata o razvoju obrazovnih sistema koji su ravnopravni za sve učenike prešla je sa „**integracije**“ (uključivanje učenika sa posebnim obrazovnim potrebama), na „**inkluziju**“ (više fokusiranu na „mogućnosti za učenje“ za sve učenike), na aktuelnije i šire shvatanje **inkluzivnog obrazovanja** kao ravnopravnog i visokokvalitetnog obrazovanja za sve učenike (ibid.).

Prelazak sa kategorijskog pristupa, zasnovanog na medicinskom modelu u okviru obrazovanja sa posebnim potrebama, ka normativnijem pogledu, fokusirajući se na prava svakog učenika, bez obzira na njegove okolnosti, zahteva promenu u obrazovnom razmišljanju i kulturi. U obrazovnom sistemu koji ima za cilj da bude ravnopravan za sve učenike, fokus na kategorije učenika i individualnu podršku (**kategorijski pristup**) treba da se promeni u fokus na povećanje kapaciteta škola da odgovore na različite potrebe svih učenika (**pristup zasnovan na pravima**) (ibid.).

Razvoj razmišljanja o inkluzivnom obrazovanju kao pristupu visokokvalitetnom obrazovanju za **sve učenike (Evropska agencija, 2021b)** doveo je do diskusija oko potrebe da se identifikuju potrebe učenika bez upotrebe etiketa (naročito, oznaka zasnovanih na medicinskim modelima ili modelima nedostataka). Sve zemlje se trenutno suočavaju sa problemom uokvirivanja svog zakonodavstva i politike tako da jasno imaju za cilj da obezbede potpuno učešće i bolje postignuće za sve učenike, izbegavajući etiketiranje pojedinaca ili grupa učenika. Dilema da li koristiti različite oznake ili ne evidentna je u zakonodavstvu i političkim dokumentima zemalja, strategijama i planovima implementacije, kao i u njihovim aktivnostima praćenja i prikupljanja podataka.

U ovoj aktivnosti, termin „**potrebe učenika**“ se shvata kao način da se istakne zahtev za pružanjem obrazovanja i/ili podrške bez primene etikete zasnovane na spoljnom faktoru koji na neki način opisuje ili utiče na pojedinca ili grupu učenika. Korišćenje nekategorijskog termina „**potrebe učenika**“ bio bi **idealni** pristup za zemlje i u skladu je sa stavom Agencije o sistemima inkluzivnog obrazovanja (**Evropska agencija, 2022c**).

Realnost – kao što se vidi analizom zakonskih definicija ili opisa zemalja u politici u vezi sa potrebama učenika – jasno ukazuje na to da zakonodavstvo i dokumenti o politici opisuju potrebe učenika sa manje fokusa na zahteve učenika za pružanjem i podrškom, a više na eksterno generisane oznake koji identifikuju grupe karakteristika učenika. Ova aktivnost koristi termine „**kategorije grupa učenika**“ i „**grupe učenika**“. Oni se odnose na grupe učenika identifikovane analizom sprovedenom u ovoj aktivnosti.

Rezime rezultata u nastavku navodi broj zemalja na koje se odnose informacije, od ukupno 35.

Zakonske definicije ili opisi u politici koja se odnosi na učenike sa posebnim potrebama

U politici i zakonodavstvu koji se bave učenicima sa posebnim potrebama, većina zemalja (32) koristi oznaku **učenika sa smetnjama u razvoju, posebnim potrebama i poteškoćama u učenju**. Neke zemlje se pozivaju na **socio-emocionalne poteškoće** (14), **nacionalne manjine i kulturnu različitost** (8) ili **socio-ekonomska ugroženost poreklom** (7). Samo nekoliko zemalja uključuje kategorije koje se odnose na učenike koji su **migranti, izbeglice i novopridošli** (5), imaju **probleme u vezi sa uzrastom** (4), imaju **iskustvo krize ili traume** (2), **nisu u obrazovanju** (2), pokazuju **delinkvente i kriminalno ponašanje** (2) ili **žive u udaljenim, ruralnim ili nepovoljnim područjima** (1).

U većini zemalja, zakonodavstvo i politika u vezi sa posebnim potrebama imaju kategorijski pristup, zasnovan na medicinskom modelu, etiketiranju potreba učenika.

Zakonske definicije ili opisi u politici koji se odnosi na učenike podložne isključenju

U politici i zakonodavstvu koji se bave učenicima podložnim isključenju, većina zemalja koristi oznake **učenika sa smetnjama u razvoju, posebnim potrebama i poteškoćama u učenju** (24) ili **socio-ekonomska ugroženost poreklom** (23). Neke zemlje se odnose na **nacionalne manjine i kulturnu različitost** (16), **migrante, izbeglice i novopridošle** (16) ili su **izvan obrazovanja** (9). Samo nekoliko zemalja uključuje oznake koje se odnose na **iskustvo krize ili traume** (6), **probleme u vezi sa uzrastom** (4), **zavisnost i zloupotrebu supstanci** (4), **život u udaljenim, ruralnim ili nepovoljnim područjima** (4) ili **socio-emocionalne poteškoće** (4).

Iako su one predstavljene kao različite kategorije potreba učenika, Agencija uviđa da će se, na individualnom nivou, ove različite grupe verovatno preklapati.

Kategorijski pristup etiketiranja grupa učenika podložnih isključenju je podjednako rasprostranjen kao i pristup zasnovan na pravima, koji se fokusira na okolnosti učenika sa socio-ekonomskom ugroženošću poreklom. Ovo pokazuje da zemlje koriste kategorijske pristupe (grupe), ali postoji pomak od čisto medicinskog modela (oznake u vezi invaliditeta i posebnih obrazovnih potreba) kada se smatraju učenicima podložni isključenju.

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Antidiskriminaciono zakonodavstvo u zemljama članicama Agencije fokusira se uglavnom na učenike sa **smetnjama u razvoju, posebnim potrebama i poteškoćama u učenju** (22), **nacionalne manjine i kulturnu različitost** (20) i **pol, rodni identitet, LGBTIQ+ (lezbijke, gej, biseksualne, transrodne, kvir/osobe koje ispituju svoju seksualnost, međupolnost) ili rodna pitanja** (16).

Manje zemalja je dostavilo podatke o antidiskriminacionom zakonodavstvu, iako većina ima takve zakone. Sve zemlje članice Agencije su ratifikovale Konvenciju o pravima deteta i Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom (**CRPD**). Većina zemalja članica potpisala je Opcioni protokol uz CRPD, koji uspostavlja mehanizam za pojedinačne žalbe za one koji smatraju da su im prava po Konvenciji uskraćena.

Antidiskriminaciono zakonodavstvo i politika postoje u svim zemljama članicama Agencije, što sugeriše da su, generalno, sve zemlje posvećene pristupu zasnovanom na pravima. Nejasno je koliko se antidiskriminaciono zakonodavstvo razmatra u oblasti obrazovanja.

Zakonodavstvo ili politika za inkluzivno obrazovanje

Samoprocena zemalja članica Agencije ukazuje na to da su zakonske definicije ili opisi u politici inkluzivnog obrazovanja skoro podjednako raspoređeni među **određenim grupama učenika, svim učenicima ili i svim učenicima i specifičnim grupama učenika**.

Analiza terminologije u pruženim dokazima pokazuje da 18 zemalja uključuje terminologiju o inkluzivnom obrazovanju, kao što su **svi učenici, jednake mogućnosti ili različitost**, u svoje zakonske definicije ili opise u politici.

Manje zemalja (12) imenuje specifične grupe učenika u svojim zakonskim definicijama ili opisima u politici inkluzivnog obrazovanja. Za one koji to rade, najčešće se pominju **učenici sa smetnjama u razvoju, posebnim potrebama i poteškoćama u učenju**.

Širom i unutar zemalja, zakonske definicije ili opisi u politici inkluzivnog obrazovanja uključuju i kategorijski i pristup zasnovan na pravima. Neke zemlje ne označavaju specifične grupe učenika u svojim definicijama inkluzivnog obrazovanja.

Zakonodavstvo ili politika koja razmatra pitanja vezana za intersekcionalnost

Prikupljanje podataka u ovoj oblasti istraživalo je da li zakonodavstvo ili politika uopšte pominju intersekcionalnost. Samo šest zemalja je izjavilo da se njihovo zakonodavstvo ili politika odnose na intersekcionalnost. Iako je pet od šest zemalja dalo detalje i reference, to nije bilo dovoljno informacija da se identifikuje opšti pristup bilo koje zemlje.

Nekoliko zemalja pominje intersekcionalnost u svom zakonodavstvu ili politici. Ovo može ukazivati na to da je to još uvek relativno nov koncept o kome se raspravlja u različitim zemljama, ali još uvek nije dokazano u zakonodavstvu ili politici.

Snimak zakonskih definicija ili opisa u politici o potrebama učenika širom evropskih zemalja

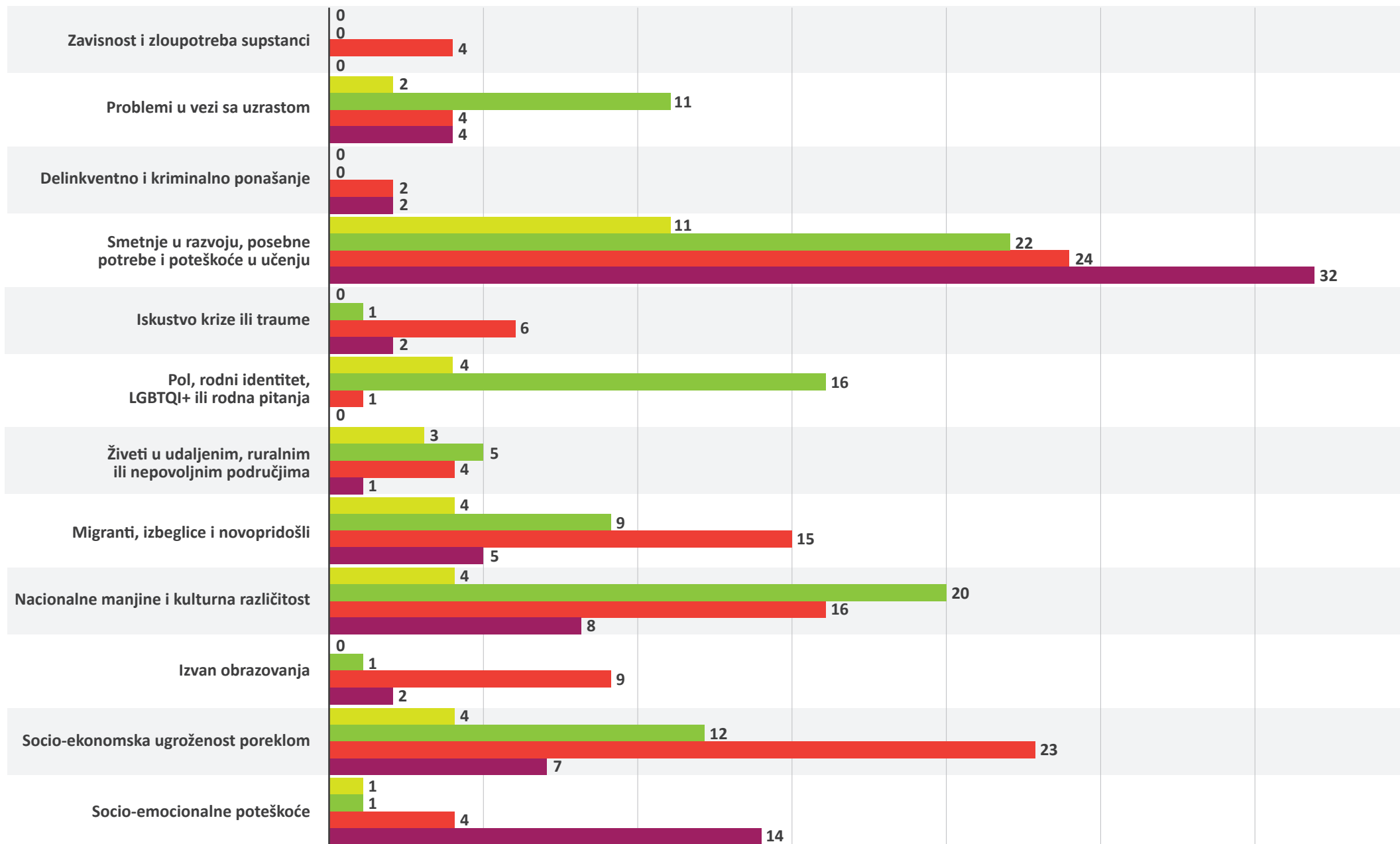
Ova aktivnost samo daje sliku o tome gde se trenutno nalaze zemlje članice Agencije u svojim zakonodavnim pristupima prema grupama učenika i faktorima rizika koji mogu uticati na mogućnosti za učenje. Shodno tome, nije moguće komentarisati „trendove“ u pristupima. Međutim, postoje neke zajedničke karakteristike među zemljama koje su relevantne za buduće aktivnosti Agencije sa zemljama članicama.

Sledeći trakasti grafikon sažeto prikazuje rezultate analize koji su predstavljeni iznad. Pokazuje koliko je zemalja identifikovalo ili opisalo grupe učenika u svom zakonodavstvu ili politici u vezi sa učenicima sa posebnim potrebama i učenicima podložnim isključenju, kao i u antidiskriminacionom zakonodavstvu i zakonodavstvu/politici za inkluzivno obrazovanje.

Broj zemalja u kojima su grupe učenika identifikovane ili opisane u različitim oblastima zakonodavstva i politike

0 5 10 15 20 25 30 35

■ Zakonodavstvo za inkluzivno obrazovanje
■ Antidiskriminaciono zakonodavstvo

■ Učenici podložni isključenju
■ Učenici sa posebnim potrebama

Ključne poruke

Na osnovu nalaza aktivnosti, identifikovane su sledeće ključne poruke u vezi sa zakonskim definicijama ili opisima u politici o potrebama učenika širom evropskih zemalja:

- Većina zemalja i dalje koristi **kategorijski pristup** koji smatra da učenici imaju nedostatke koji zahtevaju kompenzacione mere u pružanju usluga. U isto vreme, zemlje grade kapacitete svojih obrazovnih sistema da se bave i obuhvate sve učenike.
- Zemlje se udaljavaju od kategorijskih pristupa zasnovanih na medicinskim modelima, ka drugim vrstama kategorijskih pristupa koji uzimaju u obzir šire društvene faktore ili faktore okolnosti.
- Inkluzivno obrazovanje se često tumači kao posebno usmereno na učenike sa invaliditetom i/ili posebnim potrebama, umesto da se brine za **sve učenike**, sa svim njihovim različitim i individualnim potrebama, identifikacijom i uklanjanjem prepreka za učenje. Ovo može uključivati potencijalne pravne prepreke koje ne uspevaju da se pozabave diskriminacijom i obezbede potpuno učešće svih učenika, kao što je navedeno u međunarodnim konvencijama.
- Fokus na potrebe učenika uopšte, a ne na etiketiranje grupa učenika, ukazivao bi na pomak ka **pristupu zasnovanom na pravima**.

Politika i praktične aktivnosti inkluzivnog obrazovanja koje koriste etiketiranje i terminologiju povezanu sa posebnim potrebama poduprtom medicinskim pristupom, sa posebnim odredbama za različite grupe, nisu u skladu sa pristupom zasnovanim na pravima inkluzivnim obrazovnim sistemima, koji se fokusira na prepreke unutar sistema (**Evropska agencija, 2022b**).

Terminologija povezana sa posebnim obrazovnim potrebama koja je zasnovana na medicinskom pristupu potencijalno promovira kategorijski pristup etiketiranja učenika. Alternativa je fokusiranje na karakteristike sistema inkluzivnog obrazovanja koji grade kapacitet za efikasnije obezbeđivanje ispunjenja prava svih učenika na inkluzivno obrazovanje.

Izraz „**učenici podložni isključenju**“ pokriva najširi spektar različitih grupa učenika i sve faktore koji mogu negativno uticati na njihove mogućnosti za učenje. On obuhvata široku viziju i pristup zasnovan na pravima uključivanja svih učenika u inkluzivno obrazovanje.

Korišćenje termina „**učenici podložni isključenju**“ kao fokusa svih aktivnosti sa zemljama članicama Agencije će podržati razvoj politike ka širokoj viziji inkluzije zasnovanoj na pristupu zasnovanom na pravima. Ovo je u skladu sa stavom Agencije o sistemima inkluzivnog obrazovanja.